

УДК 811.161.2'373.21(477.44)

ХАРАКТЕРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІКРОГІДРОНІМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ВІННИЧЧИНИ)

Павликівська Н.М.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Досліджено мікрогідроніми Вінниччини, які наділені значним характеристичним потенціалом. Об'єктом дослідження слугували назви озер, ставків, колодязів, торфовищ, долин. Джерелом виникнення мікрогідронімів стали процеси топонімізації та трансонімізації. У статті розглядаються відапелятивні утворення. Серед них виокремлюємо назви, які характеризують водоймище та назви, які характеризують навколишню місцевість.

Ключові слова: апелятив, гідрооб'єкт, гідроназва, гідрооснова, мікрогідронім.

Постановка проблеми. Серед топонімічних досліджень важливе місце посідає вивчення водних назв, які створюють одну з найглибинніших закодovаних інформативних систем. Дослідженню гідронімії України присвячено низку відомих праць. Серед них насамперед слід відзначити монографічні розвідки В. М. Топорова «Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья» (М., 1962), О. М. Трубачова «Названия рек Правобережной Украины» (М., 1968), О. С. Стрижака «Назви річок Полтавщини» (К., 1963) та «Назви річок Запоріжжя і Херсонщини» (К., 1967), А. П. Корепанової «Словотворчі типи гідронімів басейну нижньої Десни» (К., 1969), І. М. Муромцева «Словотворчі типи гідронімів басейну Сіверського Дінця» (К., 1968), Є. С. Отіна «Гідроніми Східної України» (К., -Донецьк, 1977), Л. Т. Масенко «Гідронімія Східного Поділля» (К., 1979), Ю. О. Карпенка «Гідронімія Нижнього Подністров'я» (К., -Од., 1981), І. М. Железняк «Рось і етнолінгвістичні процеси Середньонадніпряньського Правобережжя» (К., 1987), О. П. Карпенко «Назви річок Нижньої Правобережної Наддніпрянщини» (К., 1989). У 1979 р. вийшов у світ «Словник гідронімів України», який містить понад 20000 назв річок і рік та майже 24000 варіантів цих назв. У 1981 р. за редакцією О. С. Стрижака була опублікована монографія «Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках», її автори: І. М. Железняк, А. П. Корепанова, Л. Т. Масенко, Л. П. Непокупний, О. С. Стрижак і З. Т. Франко.

Пізніше з'являються й інші праці, присвячені питанням гідронімії України: В. Шульгач «Гідронімія басейну Стиру» (К., 1993), «Старожитня гідронімія України і праслов'янський ономастичний континуум» (Мовознавство, 2008. – № 2-3), М. Габорака «Гідронімія Івано-Франківщини Словник-довідник (Снятин, 2003), О. Карпенко «Гідронімікон Центрального Полісся» (К., 2003), С. Вербич «Гідронімія Наддніпрянщини: склад, будова, особливості становлення» (К., 2017) та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Мікрогідроніми України на фоні гідронімів досліджені ще недостатньо. Кількість назв неперотічних вод помітно зменшується, певна частина їх забувається. Тому актуальним є питання наукового осмислення цього шару гідронімної лексики, яка зберігається в усному мовленні населення, становить органічний елемент

цього мовлення, виступає досить важливим джерелом історії краю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші публікації, які деякою мірою порушували цю проблему, з'являються в 60-і роки, у 70-і роки вивчення мікрогідронімів відзначалося нерегулярним і опосередкованим характером: ономастів вони цікавили остільки, оскільки в них знайшли відображення місцеві гідрографічні терміни. Не надано належної уваги вивченню неперотічних вод і у 80-і роки. Однак у деяких працях, присвячених вивченню протічних вод, розглядаються окремі мікрогідроніми (І. М. Железняк «Рось і етнолінгвістичні процеси Середньонадніпряньського Правобережжя», К., 1987 р.; О. П. Карпенко «Назви річок Нижньої Правобережної Наддніпрянщини», К., 1989 р.). У 1989 р. було опубліковано роботу Я. О. Пури «Озера Ровенщини». Фактичний матеріал цієї розвідки почерпнуто в основному із експедиційних польових записів, які здійснені протягом 1966-1988 років. Крім усіх інших цікавих порад, дослідник пропонує словник назв озер Рівненщини.

Пізніше, у 90-2000 роках, з'являються нові публікації, присвячені мікрогідронімам України: Н. М. Павликівська «Лексико-семантичні і словотвірні типи назв неперотічних водоймищ Поділля» (Дисертація на здобуття вченого ступення к.ф.н., Дніпропетровськ, 1991); І. М. Железняк «Матеріали до «Словника гідронімів України (неперотічні води)»: Кіровоградська область» (К., 1992); «Матеріали до «Словника гідронімів України (неперотічні води)»: Вінницька область» (К., 1994); О. П. Карпенко «Матеріали до «Словника гідронімів України (неперотічні води)»: Херсонська область» (К., 1992), «Матеріали до «Словника гідронімів України (неперотічні води)»: Дніпропетровська область, Запорізька область, Кіровоградська область» (К., 1994); В. В. Лучик «Мікрогідроніми і норма» (Культура мови: Міжвідом. зб. – К., 1996 – Вип. 46-47) та ін.

На сьогодні маємо «Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина» (Уклад.: І. М. Железняк та ін.: Під ред. О. П. Карпенко. – К.: Обереги, 2004. – 448 с. та «Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель.» Т. 1 (Упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 408 с.

Головною метою цієї роботи є вивчення мікрогідронімів Вінниччини, які наділені значними характеристичними особливостями.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом дослідження слугували назви озер, боліт, штучних водоймищ (ставків і под.), колодязів (криниць, копанок, ковбань), торфовищ, долин. Оскільки до уваги береться широке коло назв, поряд з терміном «назви непротічних вод» оперуватимемо також терміном «мікрогідроніми».

Беручи до уваги той факт, що класифікація топонімичного матеріалу може бути тільки тоді задовільною, коли вона витікає з самого матеріалу, а не придумується автором ще до вивчення цього матеріалу, ми пропонуємо свою лексико-семантичну класифікацію мікрогідронімів Вінниччини на основі зібраного матеріалу. Джерелом виникнення досліджуваних мікрогідронімів слугували такі процеси, як: топонімізація апелювання, коли джерелом географічної назви є назва загальна, і транскрипція, коли джерелом нової власної назви є будь-яка інша власна назва. Тому серед мікрогідронімів Вінниччини чітко виділяються два лексико-семантичних типи: відномастичні і відапелятивні.

Відапелятивні утворення в мікрогідронімії Вінниччини становлять майже половину усіх досліджених назв. У межах відапелятивних похідних існують певні семантичні групи, які різнобічно характеризують фізико-географічні особливості, соціальні явища, свідчать про культурно-історичні особливості краю.

Серед відапелятивних мікрогідронімів, які мають характеристичні властивості, виокремлюємо: назви, які характеризують водоймище та назви, які характеризують навколишню місцевість.

Назви, які характеризують водоймище

Відапелятивні утворення цієї семантичної підгрупи вказують на різноманітні ознаки гідрооб'єкта. Серед них чітко вирізняються ті номінації, які характеризують водойму, особливості води, водоймище в цілому.

1. Назви, які характеризують водойму:

а) за конфігурацією:

ст. *Косий* (варіант – *Косовський*; с. Криківці Нем.), оз. *Кругленьке* (с. Павлівка Калин.), оз. *Криве* (с. Семирічка Гайс., с. Городище Літ.), оз. *Кулява* (с. Жерденівка Гайс.), коп. *Крива* (с. Теофілівка Берш.), кр. *Переламай Горло* (с. Ободівка Трост.), кр. *Кручена* (с. Козлівка Шар.) тощо;

б) за величиною, протяжністю та глибиною:

ст. *Великий* (с. Кордишівка Коз., с. Олександрівка Жмер., с. Руданське Шар.), кр. *Велетенське Джерело* (с. Тернівка Берш.), ст. *Каховка* (таке пояснення дає інформант; с. Мончин Погр.), названі за аналогією до великих водоймищ; ст. *Малий* (с. Олександрівка Жмер., с. Грузьке Гайс., с. Кордишівка Коз.), ст. *Маленький* (с. Ометинці Нем.), оз. *Мале* (с. Чернятинці Хмільн.), ст. *Довгий* (с. Наддністрянське Мур. Кур.), ст. *Глибочок* (с. Лозове Мог. – Под.), дол. *Глибока* (с. Джушин Шар., с. Боблів Нем.), оз. *Глибоке* (с. Грушківці Калин.), ст. *Мілкий* (с. Яланець Берш.), ст. *Пустий* (у знач. «мілкий»; с. Багринівці Літ.), ст. *Жабник* (с. Носівці Гайс.; у знач. «мілкий»), ст. *Дитячий* (с. Романово-Хутір Іллін.; у знач. «мілкий»), кр. *Широка* (с. Сліди Тивр.) тощо;

в) за ступенем обводнення:

бол. *Суха* (с. Кавкули Берш.), ст. *Сухий* (с. Ксаверівка Лип.), ст. *Мокричанський* (с. Сутиски Тивр.);

г) за особливостями дна, берегів, ґрунту:

ст. *Кам'яний* (с. Титусівка Коз., с. Нараївка Гайс.), ст. *Камінний* (с. Юрїївка Коз.), ст. *Нагірняк* (с. Копайгород Бар.), ст. *Гірник* (с. Вороновиця Тивр.), ст. *Мурований* (с. Снітків Мур. Кур., с. Олександрівка Жмер., с. Йосипівка Коз.), ст. *Глевацький* (с. Носівці Гайс.), ст. *Ванярки* (с. Болган Піщ.), ст. *Пісковий* (с. Каноницьке Бар.), ст. *Біла Глина* (с. Іллінецьке Іллін.), ст. *Глиняники* (с. Сальник Калин.), оз. *Піщане* (с. Іллінецьке Іллін.), дол. *Глиннище* (с. Чорномин Піщ.), кр. *Білий Камінь* (с. Яруга Мог.-Под.), кр. *Камінна* (с. Ометинці Нем., с. Білий Рукав Хмільн., с. Березівка Мог.-Под., с. Ладижинські Хутори Гайс., с. Садківці Шар.), кр. *Кам'яна* (с. Політанки Шар., с. Степанки Мур. Кур.), кр. *Мурована* (с. Громівка Мур. Кур., с. Нараївка Гайс.), кр. *Цементована*, кр. *Чорнозем* (с. Горай Мур. Кур.), кр. *Цегельні Джерела* (с. Хоменки Шар.) тощо.

2. Назви, які характеризують особливості води:

а) за кольором:

«Кольорові» гідроніми привертають до себе увагу дослідників як у плані номінації, так і з боку словотворчого оформлення. Найменш вання семами «колір» знайшли відображення, зокрема, у монографії О.П. Карпенко «Назви річок Нижньої Правобережної Наддніпрянищини» (1989 р.). Автор монографії розглядає гідроніми «кольору» серед давньоруських, зазначаючи при цьому, що хронологічні межі окремих назв кольовуються, тобто, з одного боку, передують давньоруському періоду, а з іншого – переходять за нього, наближаючись до власне українських. Отже, прикметники-кольори характеризуються широким застосуванням, починаючи від найдавніших часів.

Найменування з семантикою «колір» відомі не тільки серед протічних вод, а й серед непротічних. Так, на досліджуваній нами території зафіксовано чимало назв, у яких відбито широку гаму кольорів: *білий, червоний, чорний, синій, блакитний, зелений, жовтий*. Центральне місце в цій системі займає *зелений* колір: кр. *Зелена* (с. Борівка Мог.-Под., с. Немиринці, Безіменне Коз., с. Вербовець, Рівне Мур. Кур., м. Хмільник Хмільн., с. Рівне Бар.), ст. *Зелений* (с. Андрушівка Погр., с. Павлівка Іллін.), дол. *Зелена* (с. Дубова Жмер.); пор. *Зелена* – л. пр. Пд. Бугу; протікає в Хмільн. р-ні Вінницьк. обл. (ОКІМ).

Часто зустрічається також *чорний, білий* кольори: ст. *Чорний* (с. Олександрівка Жмер., с. Мигалівці Бар.), оз. *Чорне* (с. Чернявка Орат.), бол. *Чорне* (с. Варварівка Іллін.), дол. *Чорна* (с. Носівці Гайс.), кр. *Біла* (с. Сліди Мог.-Под., с. Сербанівка Хмільн.), коп. *Біла* (с. Ягідне Мур. Кур.), ст. *Червоний* (с. Красеньке Іллін.), оз. *Червоне* (с. Семирічка Гайс.), кр. *Червона* (с. Майдан Він.), дол. *Червона* (с. Сербинівці, Рожепи Жмер., с. Чернівці Черн.).

До світлої гами кольорів близько стоять прикметники *ясний, дзеркальний, срібний*, які можна віднести до групи білого кольору: кр. *Срібна* (с. Кам'яногірка Орат.), ст. *Ясний* (с. Китайгород Іллін.), ст. *Дзеркальний* (с. Михайлівка Він.). Чер-

воний колір може передаватися ще лексемою *багрянний* – дол. *Багряна* (с. Вінож Мур. Кур.).

Наступний кольоровий комплекс утворюють «жовті» мікрогідроніми: ст. *Жовтий* (с. Чернявка Орат.), ст. *Жовтий Став* (с. Тернівка Берш.), пор. *Жовтий* – р., п. Згару п. Пд. Бугу; с. Бруслинівка Літ.), *Жовтий* колір нерідко може передаватися й лексемою *золотий*: кр. *Золота* (м. Шаргород, с. Слобода-Шаргородська Шар., с. Кам'яногірка Орат.). Проте, *золота* – лексема багатозначна. Вона слугує для вираження позитивної ознаки.

Проаналізовані вище мікрогідроніми одержали свої найменування за кольором води. Однак не виключаємо можливість, що назви ці надавалися за кольоровою ознакою берегів водоймища.

З інших кольорів в основі гідроназв виокремлюється *синій* і *блакитний*: ст. *Голубий* (с. Кавкули Берш.), ст. *Синюха* (с. Старостинці Погр.), кр. *Синява* (с. Осіївка Берш.), пор.: *Синюха* – р.

1) л. Росі п. Дніпра; поч. біля с. Ліщинці Погребищенськ. р-ну;

2) л. Улинці л. Дністра; Хмельницьк. обл.;

3) с. Коширинці Бершадськ. р-ну Вінницьк. обл.

б) за смаком:

кр. *Мідна* (с. Кам'яногірка Орат.), кр. *Солодка* (с. Лука-Мовчанська Жмер.), ст. *Солодкий* (с. Дяківка Берш.). Лексема *солодка* вживається із значенням «приємна на смак»;

в) за мінеральними та лікувальними властивостями:

кр. *Регіна* (с. Житники Мур. Кур.), кр. *Нафтуса* (с. Чернівці Черн.) – за аналогією до мінеральної води під назвою «Регіна», «Нафтуса»; ст. *Газовий* (с. Білий Рукав Хмільн.);

г) вказують на ступінь чистоти води, напій тощо:

ст. *Чистина* (с. Грижинці Тивр.), ст. *Технічний* (с. Ковалівка Нем.), кр. *Гнила* (с. Юрківці Мог.-Под., с. Степанки Мур. Кур., с. Бушинка Тивр.), кр. *Ізмурод* (с. Яланець Берш.), кр. *Закідана* (с. Рахни-Лісові Шар.), ст. *Бражник* (с. Грижинці Тивр.). Пор. *Брага* – п. пр. Пд. Бугу; с. Браїлів Жмер. р-ну Вінницьк. обл. Можливо, назва походить від *брага* «рід напою», однак, аналогії на польській території і відсутність подібних назв у інших областях України свідчить про те, що найменування, можливо, належить до архаїчних гідронімних утворень, спільних для Полісся і Східного Поділля;

д) за температурою води:

ст. *Студений* (с. Павлівка Іллін.), кр. *Студня* (с. Руданське Шар.), ст. *Зимовий* (с. Гавришівка Він.), ст. *Зимний* (с. Ставки Берш.), кр. *Холодна* (с. Сербанівка Хмільн.), к-ці *Холодні* (с. Кукавка Мог.-Под.), ст. *На Холодних* (с. Кукавка Мог.-Под.), коп. *Тепла* (с. Ставки Берш.) коп. *Теплиця* (с. Покутине Шар.) тощо;

е) за характером шуму води:

ст. *Свистуха* (с. Вінницькі Хутори Він.), ст. *Сурмачиха* (с. Білий Рукав Хмільн.), ст. *Кобза* (с. Голдашівка Берш.), кр. *Джуркало* (варіант – *Дзюркало*; с. Рахни-Лісові, Плебанівка Шар., с. Березівка Мог.-Под.), кр. *Колокол* (с. Голдашівка Берш.), бол. *Бахкало* (с. Дібровинці Орат.), ст. *Радісний* (у знач. шумний; с. Гунча Гайс.), ст. *Тихий* (с. Осіївка Берш.), кр. *Шипіт* (с. Клембівка Ямп.), кр. *Тихе* (с. Руданське Шар.),

бол. *Німе* (с. Українське Бар.), бол. *Стоїтники* (варіант – *Отстойники*; с. Кальнишівка Тивр., с. Соколівка Криж.) тощо.

Назви, які характеризують водоймище в цілому:

а) вказують на час виникнення:

ст. *Новий* (с. Козлівка, Гонорівка Піщ.; с. Кушелівка, Качанівка Хмільн., с. Комсомольське, Великий Степ, смт. Бродецьке Коз., с. Жерденівка, Митків, Семирічка, Куна, Носиківці Гайс.; с. Дубова Жмер.; с. Іванівка Іллін.; с. Мигалівці Бар.; с. Жабокрич Криж.; с. Черемошне Погр.), ст. *Нове* (с. Вінницькі Хутори Він.), ст. *Новенький* (с. Ометинці Нем.), ст. *Старий* (м. Літин, с. Багринівці Літ.; с. Качанівка, Кушелівка Хмільн.; с. Семирічка Гайс.; с. Великий Степ Коз.; с. Мигалівці, Гонорівка Піщ.; с. Козлівка Мог.-Под.; с. Лемешівка Калин.), ст. *Застарий* (с. Ометинці Нем.), ст. *Давній* (с. Слобідка Іллін.) тощо;

б) за характером розміщення:

ст. *Низька* (с. Петрівка, Обухів Мур. Кур., с. Копайгород Бар.), ст. *Ниська* (с. Українське Бар.), ст. *Нижній* (с. Куна Гайс.), ст. *Горішній* (с. Чернявка Орат., с. Перепільчинці Шар.), ст. *Верхній* (с. Куна Гайс., с. Чернявка Орат.), ст. *Високе* (с. Курилівці Жмер.), ст. *Центральний* (с. Степанівка Він., с. Шляхова Берш., с. Куна Гайс.), ст. *Середній* (с. Потоки Жмер., с. Кришинці Тульч., с. Лозова Шар., с. Медівка Орат.), дол. *Середня* (с. Шиманівка Тепл.), оз. *Дальнє* (м. Вінниця), оз. *Далеке* (с. Осолінка Літ.), ст. *Крайній* (с. Подорожня Хмільн.), ст. *Кінцевий* (с. Анютине Чеч.), дол. *Кінцеве* (с. Кидрасівка Берш.), дол. *Приконечна* (с. Іскриня Літ.), кр. *Задня* (смт. Томашпіль Том.), ст-ки *Перший*, *Другий*, *Третій*, *Четвертий* (с. Агрономічне, Степанівка Він.), кр. *Друга* (с. Обухів Мур. Кур.), ст. *Третій* (с. Біличин Бар., с. Юрківка Тульч.), ст. *Четвертий* (с. Юрківка Тульч.), ст. *П'ятий* (с. Гордилівка Коз.) тощо;

в) вказують на інші позитивні ознаки:

ст. *Зарібки* (с. Пултівці Жмер.), ст-ки *Рибні* (с. Білий Рукав Хмільн.), ст. *Матки* (с. Болган Піщ.), ст. *Маточний* (с. Дзигівка Ямп., с. Тростянець Тивр.), ст. *Питомник* (с. Хмільн. Хмільн.), ст. *Питомник* (с. Подорожня Хмільн.), ст. *Любительський* (с. Гулі Бар., с. Іванівка, Гавришівка Він., с. Дашів Іллін., с. Краснопілка Гайс. с. Мончин Погр., с. Вороновиця Тивр.).

Назви, які характеризують навколишню місцевість

За семантикою основи назви цього типу виокремлюють чотири типи:

1. Похідні від берегової рослинності:

а) від вологолюбних рослин: бол. *Лозова* (с. Копайгород Бар.), кр. *Лозова* (с. Боблів Нем.), дол. *Лозина* (с. Талалаї Погр.), ст. *Лозинковий* (с. Ширмівка Погр.), ст. *Вербовий* (с. Слобода-Шлишковецька Мог.-Под., с. Сподаки Нем.), дол. *Вербова* (с. Крушинівка Берш.), кр. *Вербова* (с. Шиманівка Тепл.), оз. *Лілейне* (с. Павлівка Калин.) тощо;

б) від нейтральних щодо води рослин: ст. *Вишневий* (с. Паланка Том.), оз. *Вишенька* (с. Бубнівка Гайс.), кр. *Грушечка* (с. Плисків Погр.), дол. *Яблунівка* (с. Іванів Калин.), оз. *Липка* (с. Жорнище Іллін.), дол. *Соснова* (с. Людавка Жмер.), ст. *Березівський* (с. Криківці Нем., с. Терешки Бар.), ст. *Грabcька* (с. Мізків-

ські Хутори Він.), ст. *Грабовий* (с. Вернигородок Коз.), дол. *Дубинецька* (с. Сербанівка Хмільн.), ст. *В Дубку* (м. Гайсин Гайс.), ст. *Конопляний* (с. Василівка Іллін.), ст. *Баландаї* (с. Ометинці Нем.).

Гідрооснови, які пов'язані з назвами рослин, характерні також і для назв річок. На думку дослідників, продуктивність гідрооснов, які пов'язані з назвами водних або вологолюбних рослин, припадає на давні часи, в той час як гідрооснови, пов'язані з назвами нейтральних щодо води рослин, можна вважати молодшими.

2. Похідні від назв тварин, птахів, комах:

а) ст. *Борсучий* (с. Бугайівка Орат.), дол. *Борсуки* (с. Кармалюкове Жмер.), пор. *Яр у Борсуках* (с. Кармалюкове Жмер.), дол. *Боброва*, ст. *Бобровий* (с. Сербанівка Хмільн.), бол. *Кабанів Брід* (с. Котюжани Мур. Кур.), торф. *Ведмеже* (с. Гранів Гайс.), ст. *Ведмежа* (с. Дяківці Літ.), дол. *Вовчий Яр* (с. Кущелівка Хмільн.), пор. *яр Вовчий* (с. Кармалюкове Жмер.), ст. *Лисячий* (с. Івашківці Шар.), ст. *Лисячі Нори* (с. Ягідне Мур. Кур.), ст. *Звіринець* (м. Вінниця), оз. *Сви́няче* (с. Сальник Калин.), ст. *Собачий* (с. Новоселиця Жмер.), ст. *Котячий* (с. Яришівка Тивр.), дол. *Козяча* (с. Оленівка Мог.-Под.), дол. *Козинець* (с. Боблів Нем.) тощо.

Назви тварин досить часто зустрічаються в складі мікрогідронімів Вінниччини. Гідрооснови, які сягають назв на означення тварин, особливо лісових хижих звірів, відомі на всіх слов'янських територіях. Як лінгвістичне явище онімізація апелює на означення тварин сягає індоєвропейського прастану. На думку І. М. Железняк, на слов'янських землях ці назви збереглися з праслов'янської доби, про що свідчить їх лексична характеристика.

б) бол.-та *Чайкові* (с. Криківці Нем.), ст. *Ластівків* (с. Шляхова Берш.), ст. *Лебединий* (с. Василівка Іллін.), ст. *Лебединський* (с. Рахні-Лісові Шар.), оз. *Лебедине* (с. Погребище Погр.), ст. *Боцюнський* (с. Дяківці Літ.), ст. *Журавлинний* (с. Нараївка Гайс.), кр. *Гусочка* (с. Тягун Іллін.), ст. *Качатник* (с. Макаринці Коз., с. Тиврів Тивр., с. Кидрасівка Берш.), ст. *Качівник* (с. Андрушівка Погр.) тощо.

3. Назви, які вказують на топографічні особливості краю: кр. *Воронкова* – від *воронка* – вибита ким-, чим-небудь, вирвана силою вибуху яма; вибитий, вирваний отвір (с. Жван Мур. Кур.), ст. *Скалопільський* (с. Чернівці Черн.), ст. *Загород* – від *загорода* – загороджена ділянка в господарстві, на випасі, у полі для літнього утримування або ночівлі свійських тварин і птахів; (с. Подубне Криж.), ст. *Пожарка* – від *пожарище* – місце, де була пожежа; те, що лишилося після пожежі; (с. Бережне Хмільн.), пор. *Пожарка* – л. пр. Пд. Бугу (ОКІМ), дол. *Погорілиці* (с. Слобода-Межирівська Жмер.), ст. *Кар'єрський* (с. Лозна Хмільн.) тощо.

4. Назви, які вказують на територію або які небувають об'єкти: ст. *Сільський* (с. Іванківці, Лука-Мелешківська, с. Зозулинці, Колибабинці. Подорожня, Сербанівка, Сьомаки Хмільн., с. Ометинці Нем., с. Зозулинці Коз., с. Чернявка Орат, с. Вендичани Мог. – Под., с. Дружелюбівка Калин. та ін.), ст. *Миський* (с. Слободівка Тепл., с. Ксаверівка Лип., с. Гранів Гайс., с. Дашів Іллін.), ст. *Колгоспний*

(с. Малинки Погр., с. Борщівці Мог.-Под., с. Чапаявка Берш., с. Заруддя Орат., с. Шолудьки Нем., с. Куна Гайс., с. Уяринці Тивр., с. Тягун, смт. Іллінці Іллін., с. Качанівка, Сербанівка Хмільн., Перемога Коз., с. Джурин, Слобода-Шаргородська Шар., с. Майдан Він., с. Уладівка Літ. с. Іванів Калин. та ін.), ст. *Радгоспівський* (с. Заруддя Орат.), дол. *Садиби* і ст. *Садибчанський* (с. Лука-Мелешківська Він.), ст. *Осадьбанський* (с. Копайгород Бар.), ст. *Хутірський* (с. Байраківка Нем.), ст. *Футірський* (с. Березівка Мог. – Под.), *Ставок на Хуторі*, *Ставок на Площади* (с. Вишенька Хмільн.), *Ставок на Комунарі* (с. Струтинка Лип.), *Ставок біля Мостика* (с. Березівка Мог.-Под.), *Ставок за Селом* (с. Чорномин Піщ.), *Ставок під Висотом* (с. Ковалівка Жмер.) тощо.

Серед відапелятивних утворень значного поширення набуло явище топонімічної метонімії. Це зумовлено насамперед природою метонімії як фігурального засобу називання одного предмета іменем (загальним чи власним) іншого, що перебуває з першим у відношенні «асоціації за суміжністю».

Як топонімічні метонімії в мікрогідронімії Вінниччини утворено:

а) похідні від географічних термінів:

ст. *Левада* (с. Носівці Гайс.), *к-ці Ставки* (с. Котюжани Мур. Кур.) ст. *Стіна* (с. Марківка Тепл., с. Голубече Криж., с. Біла Ямп., с. Носівці Гайс.), ст. *Діброва* (с. Наддністрянське Мур. Кур.), бол. *Стінка* (с. Сербинівці Жмер.), дол. *Яр* (с. Михайлівка Тивр.) тощо;

б) похідні від флорономенів:

ст. *Дубина* (сmt Дашів Іллін., с. Сьомаки Хмільн., с. Лемешівка Калин., с. Гулі Бар., с. Вищеольчедаїв Мур. Кур.), бол. *Дубина* (с. Ягідне Мур. Кур.), дол. *Дубина* (с. Снітків Мур. Кур.), бол. *Грабина* (с. Ягідне Мур. Кур.), дол. *Березина* (с. Пеньківка Літ.), дол. *Березняки* (с. Очеретня Погр.), ст. *Вільховини* (с. Вороновиця Тивр.), бол. *Вільхи* (с. Животівка Орат.), оз. *Зілля* (с. Іванів Калин.) тощо;

в) похідні від апелює на позначення топографічних особливостей місцевості:

торф. *Шахти* (с. Лемешівка Калин.), оз. *Кар'єр* (варіант – *Кар'єрне*; с. Вищеольчедаїв Мур. Кур.), ст. *Кар'єр* (с. Стадниця Він.), дол. *Кар'єр* (с. Білий Рукав Хмільн.);

г) похідні від апелює на позначення споруд:

ст. *Тартак* (с. Михайлівка, Щурівці, Кузьминці Гайс., м. Тульчин, с. Шпиків Тульч.; ймовірно, що апелює запозичено з польської мови від *tartak* «лісопилка», кр. *Гуральня* (с. Гонорівка Піщ., с. Громівка Мур. Кур.), ст. *Гуральня* (с. Мізаківська Хутори Він., с. Осолінка Літ., с. Кіблич Гайс.), бол. *Цегельня* (с. Ягідне Мур. Кур.), дол. *Цегельня* (с. Олександрівка Жмер.), ст. *Цегельня* (с. Петриківці Хмільн., с. Куманівка Коз.), бол. *Хатинка* (с. Будне Шар.), ст. *Курник* (с. Голубівка Калин.), ст. *Куратник* (с. Соболівка Тепл.), ст. *Гребля* (с. Нетребівка Том.), дол. *Бацтан* (с. Павлівка Калин.), ст. *Електростанція* (сmt Браїлів Жмер.), ст. *Пасіка* (с. Подорожня Хмільн.), ковб. *Пасіка* (с. Бахтин Мур. Кур.) тощо.

Явище топонімічної метонімії характерне й для інших топонімічних класів: п. *Березина* (с. Яворівка Піщ., с. Сошанське Коз.), п. *Яри* (с. Вернигородок Коз.), п. *Дубина* (с. Ометинці Нем., с. Іванівка Іллін.), п. *Берести* (с. Дубовець

Нем.), п. *Лози* (с. Криківці Нем.), п. *Пенькі* (с. Криківці Нем.), п. *Чагари* (с. Станіславчик Жмер.), п. *Грабина* (с. Посухів Мур. Кур), п. *Каштани* (с. Білки Іллін.) тощо.

Чимало відапелятивних мікрогідронімів утворено за моделю метафори. Основою для метафоричного найменування є зовнішня подібність або схожість вражень між географічним об'єктом та предметом, назва якого переосмислюється: ст. *Яблучко* (с. Китайгород Іллін.), оз-ра *Близнята* (с. Лісова Лисівка Калин.), ст. *Журавель* (варіант – *Бадя*; с. Сапіжанка Шар.), кр. *Журавель* (с. Петровське Шар., с. Краснопілка, Чапаєвка Берш., с. Верхівка Бар., с. Піщанка Піщ. с. Педоси Погр., с. Михайлівка Він.), кр. *Чапля* (с. Лука-Мелешківська Він.), ст. *Кошик* (с. Олександрівка Жмер.) тощо.

Серед метафоричних найменувань нерідко зустрічаються метафоризовані ГТ, які стали основою для багатьох досліджуваних мікрогідронімів. Однак у ГТ метафоричне значення гасне, оскільки воно мало місце тільки в момент утворення ГТ: ст. *Ріжок* (с. Копіївка Тульч.), дол. *Макітра* (с. Людавка, Сербинівці Жмер.), дол. *Макітра* (с. Малі Крушпинці Він.), оз. *Макітра* (с. Чернівці Черн.) – первинна семантика апелятива *макітра*, *макотертъ*, *макортет* «великий горщик, в якому розтирають мак, тютюн» метафоризувалася у географічному терміні за формальною подібністю, набувши, мабуть, значення «велика яма, западина, улоговина круглої форми». Термін – метафора макотертъ, макортет, макітра є власним українським утворенням, в інших слов'янських мовах він невідомий; ст. *Безодня* (с. Кантелина Іллін.), коп. *Безодня* (с. Вила Том., с. Чернявка Орат.), дол. *Безодня* (с. Бухни Погр., с. Покутине Шар.), бол. *Безодня* (с. Скоморшки Орат., с. Курилівці Хмільн. с. Іванівка Він., с. Грижинці Тивр.), кр. *Безодня* (с. Жорнище Іллін., с. Безіменне Коз., с. Шепіївка Калин., с. Шура-Бондурівська Гайс., с. Скоморшки Орат., с. Косаківка, Саверинівка Жмер., с. Хутори-Кривошиїнецькі Хмільн.); кр. *Казан* (с. Привітне Мур. Кур.) – назва походить від запозиченого тюрк. географічного терміна *казан-газан* на позначення «улоговина, западина», який зазнав метафоризації на рівні тюркських мов. Первинне семантичне «казан – котел» було запозичене багатьма слов'янськими мовами. Великого поширення воно набуло в українській мові. Слов'янськими мовами було запозичене й метафоричне значення тюрк. *казан*. В Україні (Чернігівська і Житомирська області) *казан*, *казанок* набув географічного значення «глибока яма в річці, де закручує вода»; дол. *Жолоб* (с. Снітків Мур. Кур.),

ст. *Прірва* (с. Уладівка Літ.) тощо. Назви такого типу зустрічаються як в гідронімії, так і в мікрогідронімії Вінниччини. Проте серед останніх цей назвотворчий тип виявляє живу продуктивність.

Висновки і пропозиції. Отже, апелятивна лексика слугує за гідрооснову багатьом досліджуваним мікрогідронімам Вінниччини, які позначені значним характеристичним потенціалом. Відономастичні мікрогідроніми такого типу варто розглянути у подальших наших студіях.

Перелік умовних скорочень районів Вінницької області

Бар. – Барський р-н
Берш. – Бершадський р-н
Він. – Вінницький р-н
Гайс. – Гайсинський р-н
Жмер. – Жмеринський р-н
Калин. – Калинівський р-н
Коз. – Козятинський р-н
Криж. – Крижопільський р-н
Лет. – Летичівський р-н
Лип. – Липовецький р-н
Літ. – Літинський р-н
Мог.-Под. – Могилів-Подільський р-н
Мур. Кур. – Мурованокуриловецький р-н
Нем. – Немирівський р-н
Орат. – Оратівський р-н
Піщ. – Піщанський р-н
Погр. – Погребищенський р-н
Тепл. – Теплицький р-н
Тивр. – Тиврівський р-н
Том. – Томашпільський р-н
Трост. – Тростянецький р-н
Тульч. – Тульчинський р-н
Хмільн. – Хмільницький р-н
Чеч. – Чечельницький р-н
Шар. – Шаргородський р-н
Ямп. – Ямпільський р-н

Список умовних скорочень номенклатурних термінів та ін.

Анк. – анкетування
Бол. – болото
Вдсх. – водосховище
Ковб. – ковбання
Експ. – експедиція
Кол. – колодязь
Коп. – копанка
М. – місто
Оз. – озеро
ОКІМ – Ономастична картотека Інституту мовознавства НАН України
Р-н – район
С. – село
Смт. – селище міського типу

Список літератури:

1. Бучко Д. Проблемні питання української ономастичної термінології / Д. Бучко // Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія: зб. наук. праць. – Чернівці: Рута, 2007. – Вип. 356-359. – С. 255-260.
2. Вербич С. О. Етимологічні студії з подільської мікротопонімії / С. О. Вербич // Студії з ономастики та етимології, 2011-2012 / відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. – К. – 2012. – С. 51-60.
3. Словник мікрогідронімів України. Волин. Житомирщина. Запоріжжя. Київщина. Кіровоградщина. Полтавщина. Черкащина / уклад. І. М. Железняк та ін.; під ред. О. П. Карпенко. – К.: Обереги. – 2004. – 448 с.
4. Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно західної України та суміжних земель. Т. 1 / Упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2006. – 408 с.
5. Сокіл Н. Мікротопонімія Сколівщини / Н. Сокіл. – Львів. – 2008. – 207 с.

Павликивская Н.М.

Винницкий государственный педагогический университет
имени Михаила Коцюбинского

ХАРАКТЕРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ МИКРОГИДРОНИМОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ВИННИЧЧИНЫ)

Аннотация

Исследовано микрогидронимы Винниччины, которые наделены значительным характеристическим потенциалом. Объектом исследования служили названия озер, прудов, колодцов, торфяников, долин. Источником возникновения микрогидронимов стали процессы топонимизации и трансонимизации. В статье рассматриваются отапеллятивные образования. Среди них выделяем названия, которые характеризуют водоем и названия, которые характеризуют окружающую местность.

Ключевые слова: апеллятив, гидрообъект, гидроназвание, гидрооснова, микрогидроним.

Pavlykivska N.M.

Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University of Vinnytsya

CHARACTERISTIC POTENTIAL OF MICROHYDRONYMS (ON THE MATERIAL OF VINNYTSIA REGION)

Summary

In the article are researched microhyponyms of Vinnytsia region, which are provided with significant characteristic potential. The objects of research are names of lakes, ponds, wells, peatlands, valleys. The source of origin of microhyponyms were process of toponymization and transonymisation. The article deals with derivatives of common names. Among them we distinguish the names that characterize the water reservoir and the names that characterize the surrounding area.

Keywords: common noun, hydronum, hydronimic name, hydrostame, microhyponym.